

Klinička psihologija 2 (2009), 1-2, 39-52

Izvorni znanstveni članak - UDK 159.922.7

PERCEPCIJA RODITELJSKOG PRIHVAĆANJA-ODBIJANJA I PRILAGODBA DJECE SREDNJOŠKOLSKE DOBI

Ana Ruševljan

Opća gimnazija Jastrebarsko
Srednja ekonomska škola u Jastrebarskom
Srednja trgovačka škola u Jastrebarskom
Vječeslava Holjevca 11, 10450 Jastrebarsko
anarusevljan@yahoo.com

Gordana Buljan Flander

Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba
Argentinska 2, 10000 Zagreb
gordana.flander@poliklinika-djeca.hr

Marija Krmek

Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba
Argentinska 2, 10000 Zagreb
marija.krmek@poliklinika-djeca.hr

Sažetak

Cilj istraživanja je ispitati povezanost percepcije roditeljskog prihvaćanja-odbijanja u djetinjstvu s depresijom i anksioznošću srednjoškolaca kao važnim pokazateljima uspješnosti prilagodbe. Kao moguća moderator varijabla, provjerene su i spolne razlike u tom odnosu. Istraživanje je provedeno na 123 ispitanika iz tri srednje škole u Jastrebarskom. Sudionici ispitivanja su, uz davanje nekih općih podataka ispunjavali *Upitnik roditeljskog prihvaćanja-odbijanja*, *Upitnik depresivnosti* i *Upitnik anksioznosti*. Rezultati pokazuju da se muški i ženski ispitanici ne razlikuju značajno u svojim prosječnim rezultatima ni na jednoj subskali percepcije majčina odnosno očeva prihvaćanja-odbijanja, kao ni po ukupnom prihvaćanju-odbijanju majke odnosno oca. No, utvrđena je različita struktura te povezanost prema pojedinim facetama prihvaćanja-odbijanja s obzirom na spol. Rezultati pokazuju da se kod dječaka pokazalo najviše povezanosti između subskale nediferencirano odbijanje oca i depresivnosti i anksioznosti. Kod djevojčica se pokazalo najviše povezanosti između subskale nediferencirano odbijanje oca i depresivnosti. Također se kod djevojčica pokazala najveća povezanost između subskale indiferencija-zanemarivanje majke i anksioznosti. Implikacije ovog istraživanja za rad stručnih službi u srednjim školama su da bi bilo značajno za rad s učenicima imati što kvalitetnije podatke o odnosu učenika s roditeljima te emocionalnim poteškoćama koje mogu proizaći iz toga, a koje mogu utjecati na sveukupno funkcioniranje mladih u školi.

Ključne riječi: percepcija roditeljskog prihvaćanja-odbijanja, prilagodba, depresija, anksioznost

UVOD

Prema teoriji roditeljskog prihvaćanja–odbijanja R. P. Rohnera, roditeljsko prihvaćanje–odbijanje ili dimenzija roditeljske topline je bipolarna dimenzija (na jednom kraju se nalazi odbijanje odnosno odsutnost roditeljske topline i emocija, a na drugom prihvaćanje). Generalno gledajući, možemo razlikovati dvije skupine roditelja – *prihvaćajuće* i *odbijajuće*. Prema Rohneru, *prihvaćajući roditelji* su oni koji fizičkim (pokazivanjem nježnosti, grljenjem, ljubljenjem, milovanjem i brigom oko djeteta) i/ili verbalnim (govoreći lijepo o djetetu, dajući mu komplimente i pohvale) ponašanjem djetetu pokazuju svoju ljubav i naklonost. Roditelji koji odbacuju svoju djecu, tzv. *odbijajući roditelji* su oni koji ne vole, osuđuju, zanemaruju i vrijeđaju djecu, doživljavaju ih kao teret ili ih omalovažavaju u odnosu na drugu djecu. Oba oblika roditeljskog odbijanja (agresivnost-neprijateljstvo i indiferentnost-zanemarivanje) dovode do toga da se dijete osjeća nevoljeno i odbačeno. Nediferencirano odbijanje je takva vrsta odbijanja zbog kojeg se dijete osjeća neprihvaćeno bez jasne percepcije agresivnosti/neprijateljstva i/ili indiferentnosti/zanemarivanja od strane roditelja (Rohner, 1984).

Odbačena djeca pokazuju tendenciju da budu agresivna ili neprijateljska, takva djeca imaju problema s kanaliziranjem i upravljanjem agresije, te češće postaju ubojice i izvršioци kriminalnih nasilnih djela. Također, odbačena djeca sklona su da budu ovisna ili defanzivno neovisna (ovisno o stupnju odbacivanja), također emocionalno su nestabilna, ne uzvraćaju emocije, imaju smanjen osjećaj vlastitih vrijednosti i adekvatnosti te svijet doživljavaju kao neprijateljski i nezadovoljavajuće mjesto (Rohner, 1984). Istraživanja potvrđuju da se manjkavosti u emocionalnom razvoju zlostavljane djece očituju u nedostatku socijalne i komunikacijske kompetentnosti. Takva djeca drugačije opisuju i doživljavaju međudnose djece i odraslih te djece uzajamno, emocionalno su nestabilnija i manje otporna na stresne događaje (Rohner, 1984). PART (engl. *Parental Acceptance-Rejection Theory* - teorija roditeljskog prihvaćanja-odbijanja) također predviđa da su takvi pojedinci kao roditelji sklони odbacivanju vlastite djece, a začarani krug odbacivanja potvrđen je nizom istraživanja (Parke i Collmer, 1975; Rohner i Rohner 1980).

Međutim, utjecaj roditeljskog odbijanja ne mora biti jednak za svu djecu. Neka djeca unatoč tome što percipiraju da ih roditelji odbacuju, ipak uspiju prebroditi poteškoće. Tzv. “borci” za razliku od “neboraca” sposobniji su depersonalizirati se, te imaju jasniji osjećaj individualnosti i samoodređenja. Odbačena djeca “borci” su u svim socijalno–kognitivnim dispozicijama između prihvaćene djece i odbačene djece “neboraca”, ali su općenito sličniji prihvaćenoj nego odbačenoj djeci.

Empirijske provjere teorije roditeljskog prihvaćanja-odbijanja potvrđuju osnovne hipoteze o razlikama između prihvaćene i odbijene djece. Rohner navodi rezultate istraživanja na uzorku od 101 društva koja pokazuju da su odbačena djeca širom svijeta u odnosu na prihvaćenu djecu značajno agresivnija, neprijateljskija, ovisnija i više sklona sniženom osjećaju vlastite vrijednosti. Tema mnogih istraživanja u posljednjih nekoliko desetljeća jest utjecaj ponašanja roditelja prema djetetu na razvoj djeteta. Istraživanja pokazuju da je odnos između roditelja i djeteta temeljan

za uspješnu socijalizaciju djeteta i razvoj zdrave ličnosti (Lacković–Grgin, 2000).

Ispitivanja povezanosti depresije i obiteljskih odnosa jasno pokazuju da je depresivnost u djece značajno povezana s dva oblika obiteljskih interakcija: odbacivanjem i kontrolom. Odbacivanje se odnosi na negativne, neprijateljske osjećaje roditelja prema djetetu, kriticizam i dobacivanje, nasuprot prihvaćanju, toplini i razumijevanju. Odbacivanje i kontrola često rezultiraju upravljanjem djetetom i smanjivanjem njegove individualnosti (Vulić-Prtorić, 2001). Birmaher, Ryan, Williamson, Brent i Kaufman (1996) u svom su istraživanju uočili da u obiteljskim odnosima depresivne i anksiozne djece postoji veći broj konflikata i problema u komunikaciji, manje izražavanja emocija i međusobne podrške, češće zanemarivanje, odbacivanje i zlostavljanje, u usporedbi s obiteljskim interakcijama nedeprativne i neanksiozne djece. Izloženost većem broju događaja na koje dijete objektivno ne može utjecati (npr. nasilje u obitelji i sl.) ili djetetova procjena nemogućnosti kontrole okolnih događaja važan je faktor rizika za razvoj depresivnosti kod djece i adolescenata (Vulić-Prtorić, 2002). Istraživanja pokazuju da između dječaka i djevojčica postoje razlike u stilu suočavanja sa stresnim situacijama. Dok dječaci nastoje potisnuti misli o stresnom događaju, što smanjuje trajanje njihovih depresivnih epizoda praćenih s više eksternaliziranih reakcija, za djevojčice je karakterističan ruminacijski stil suočavanja, i veća ovisnost o podršci roditelja i vršnjaka. Ruminacijski stil suočavanja, koji se usvaja u djetinjstvu kroz procese učenja spolnih uloga (Nolen-Hoeksema, Girgus i Seligman, 1992), uključuje ponavljano razmišljanje o događaju ili vlastitom ponašanju, što ometa proces aktivnog suočavanja i rješavanja problema, te pojačava i produbljuje stanje depresije. Također, Walsh, Stewart i McLaughlin (2004) pokazali su da postoji razlika između dječaka i djevojčica u pojavljivanju anksioznosti, odnosno da su djevojčice sklonije anksioznim poremećajima. Isto tako su pokazali da je kod djevojčica izraženija i anksiozna senzitivnost. Lewinsohn, Gotlib i Lewinsohn (1998) navode podatak da su curice dvostruko ugroženije za razvoj anksioznih poremećaja od dječaka.

CILJ

Budući da dosad o tom značajnom aspektu prilagodbe učenika na srednju školu kod nas nisu provedena istraživanja, cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost percepcije roditeljskog prihvaćanja-odbijanja u djetinjstvu s depresijom i anksioznošću srednjoškolaca kao važnim pokazateljima uspješnosti prilagodbe.

METODOLOGIJA

Postupak i sudionici ispitivanja

U ovom istraživanju sudjelovala su 123 ispitanika ($\bar{X} = 73$ i $M = 50$), učenici drugih i trećih razreda Opće gimnazije u Jastrebarskom (drugi razred = 16 učenika,

treći razred = 21 učenik), Srednje ekonomske škole u Jastrebarskom (drugi razred = 23 učenika, treći razred = 27 učenika) i Srednje trgovačke škole u Jastrebarskom (drugi razred = 17 učenika, treći razred = 19 učenika). Prosječna dob ispitanika je 16,38 godina. Testiranja su provedena grupno u trajanju od jednog školskog sata. Prije samog ispitivanja učenicima je objašnjeno da je ispitivanje u potpunosti anonimno i da će se rezultati koristiti isključivo u znanstvene svrhe, te da stoga mogu biti potpuno iskreni. Ispitanici su prvo odgovarali na pitanja o općim obilježjima, a nakon toga pročitana im je uputa za svaki pojedini upitnik. U svrhu istraživanja ostvarena je suradnja s autorom *Upitnika roditeljskog prihvaćanja-odbijanja*, te ujedno i autorom novog *Upitnika anksioznosti u interpersonalnim odnosima (IRAQ)* Ronaldom P. Rohnerom (University of Connecticut, USA). Budući da je IRAQ (*Interpersonal Relationship Anxiety Questionnaire*) nov upitnik konstruiran u svrhu velikog svjetskog projekta (*International Father Acceptance-Rejection Project*; IFARP), bilo je potrebno prije svega provjeriti njegove metrijske karakteristike, te njegovu primjenjivost u projektu. Stoga je u ovom istraživanju Rohnerov upitnik anksioznosti prvi put primijenjen u Hrvatskoj, kao pilot studija, prije njegove primjene u projektu. Projekt uključuje oko 80 zemalja diljem svijeta, a osnovni cilj projekta je istražiti utjecaj i važnost roditeljskog prihvaćanja-odbijanja na psihološku prilagodbu djeteta.

Mjerni instrumenti

Upitnik roditeljskog prihvaćanja – odbijanja (Parental acceptance–rejection questionnaire = PARQ) konstruirali su R. P. Rohner, Saavedra i Granum. U provedenom istraživanju korištena je skraćena verzija Upitnika roditeljskog prihvaćanja–odbijanja za odrasle. Upitnici o majci i ocu, sadržajno su identične, ali odvojene forme upitnika koji se sastoji od 32 čestice. Svaka tvrdnja sadrži određeni opis ponašanja oca ili majke koje je usmjereno prema ispitaniku. Zadatak ispitanika je da na skali Likertova tipa izabere jedan od ponuđenih odgovora (uvijek, ponekad, rijetko ili nikad), ovisno o tome u kojoj mjeri smatra da se navedena tvrdnja odnosi na ponašanje njegova oca ili majke. Upitnik se sastoji od četiri skale, od kojih svaka sadrži po osam čestica koje mjere sljedeće dimenzije: roditeljska toplina – prihvaćanje, agresivnost–neprijateljstvo, indiferentnost–zanemarivanje i nediferencirano odbijanje. Konačni rezultat svakog ispitanika oblikovao se kao zbroj skalnih vrijednosti pri čemu veći rezultat ujedno znači veću zastupljenost pojedine osobine. Ukupan rezultat, tj. indeks prihvaćanja–odbijanja (IPO) dobiva se zbrajanjem sve četiri skale uz prethodno invertiranje rezultata na subskali toplina–prihvaćanje (TP). Viši ukupni rezultat znači veće percipirano roditeljsko odbijanje.

Upitnik depresivnosti (CES-D; Center for Epidemiologic studies Depression Scale) Upitnik depresivnosti autora Lenore Radloffa (1977) ima 20 čestica koje mjere nekoliko različitih simptoma depresije; depresivno raspoloženje, osjećaj kriv-

nje, osjećaj bezvrijednosti, psihomotornu usporenost, gubitak apetita i smetnje spavanja. Zadatak sudionika je da na skali Likertova tipa izabere jedan od ponuđenih odgovora: rijetko ili nikada (manje od jednoga dana), povremeno ili kratko vrijeme, poprilično ili često, većinu vremena ili cijelo vrijeme (5-7 dana), ovisno o tome koliko često su se osjećali tako za vrijeme prošlog tjedna. Šesnaest čestica sadrže negativne simptome kao depresivno raspoloženje, osjećaj krivnje, osjećaj bezvrijednosti, i sl., dok su četiri čestice pozitivne, te se odnose na osjećaj vrijednosti, pozitivan pogled na budućnost, osjećaj sreće i uživanja u životu. Te četiri čestice obrnuto su bodovane. Odgovori se boduju na sljedeći način: rijetko ili nikada (< od 1 dana) = 1 bod; povremeno ili kratko vrijeme (1-2 dana) = 2 boda; poprilično ili često (3-4 dana) = 3 boda; većinu vremena ili cijelo vrijeme (5-7 dana) = 4 boda.

Upitnik anksioznosti u interpersonalnim odnosima (Interpersonal Relationship Anxiety Questionnaire = IRAQ) Upitnik je konstruirao Rohner (2008) za mjerenje anksioznosti koja se često pojavljuje u kontekstu odbacivanja od strane roditelja ili drugih značajnih osoba u životu sudionika. Upitnik se sastoji od 9 čestica. Odgovori se boduju na skali Likertova tipa na sljedeći način: “gotovo uvijek” = 4 boda, “ ponekad” = 3 boda, “ rijetko” = 2 boda, “gotovo nikada” = 1 bod.

REZULTATI

Budući da smo u istraživanju koristili novi *Upitnik anksioznosti u interpersonalnim odnosima (IRAQ)* autora Ronalda Rohnera, koji još do sada nije korišten na hrvatskoj populaciji, prvo smo provjerili njegovu konstruktivu valjanost.

Na temelju KMO testa ($K = 0,849$) i Bartlettova testa sfericiteta (hi-kvadrat = 347.153 $p < 0,05$; $df = 36$) zaključujemo da je korelacijska matrica prikladna za faktorsku analizu.

Tablica 1. Prikaz ukupno objašnjene varijance glavnim komponentama za skalu anksioznosti

faktor	početni karakteristični korijeni			opterećenje rotiranih faktora		
	ukupno	% varijance	ukupni %	ukupno	% varijance	ukupni %
1	3,95	43,91	43,91	3,46	38,43	38,43
2	1,03	11,39	55,29	1,52	16,87	55,29
3	0,94	10,46	65,76			
4	0,76	8,43	74,19			
5	0,67	7,39	81,59			
6	0,51	5,65	87,24			
7	0,47	5,19	92,44			
8	0,36	3,96	96,39			
9	0,32	3,60	100,00			

Iz tablice 1 vidimo da su se od devet varijabli uvrštenih u analizu ekstrahirala dva glavna faktora, no s obzirom da prvi faktor objašnjava 43,91% ukupne varijance, a drugi faktor objašnjava samo 11,39% ukupne varijance, u obzir ćemo uzeti samo prvi faktor. Koeficijent pouzdanosti ($\alpha = 0,832$) je zadovoljavajući.

Tablica 2. Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata na pojedinim skalama posebno za muške (N = 50) i ženske (N = 73) ispitanike te t-test značajnosti razlika među spolovima.

	MUŠKI SPOL		ŽENSKI SPOL		t	p
	M	SD	M	SD		
toplina-prihvatanje (m)	26,30	3,87	27,66	4,07	- 1,86	0,07
agresivnost-neprijateljstvo (m)	11,74	3,04	11,45	2,98	0,52	0,60
indiferencija-zanemarivanje (m)	10,42	2,40	9,90	2,05	1,28	0,20
nediferencirano odbijanje (m)	10,58	2,31	10,12	1,96	1,18	0,24
indeks prihvatanja-odbijanja(m)	59,04	6,34	59,14	4,76	-0,10	0,92
toplina-prihvatanje (o)	24,60	3,54	25,36	4,48	-0,96	0,34
agresivnost-neprijateljstvo (o)	12,22	3,05	11,70	3,00	0,95	0,35
indiferencija-zanemarivanje (o)	11,18	2,28	10,93	2,80	0,52	0,60
nediferencirano odbijanje (o)	10,74	2,40	10,40	2,47	0,77	0,45
indeks prihvatanja-odbijanja (o)	58,74	6,30	58,38	5,17	0,34	0,73
depresivnost	37,36	6,73	40,41	6,53	-2,51	0,01
anksioznost	19,18	4,22	21,05	4,81	-2,23	0,03

Legenda: m = percepcija majke; o = percepcija oca

Tablica 3. Korelacije između subskala/ukupnog rezultata percepcije majčina/očeva prihvatanja-odbijanja za muške ispitanike (N = 50)

	TP(m)	AN(m)	IZ(m)	NO(m)	IPO(m)	TP(o)	AN(o)	IZ(o)	NO(o)	IPO(o)
TP(m)	1	-0,61**	-0,56**	-0,64**	-0,03	0,80**	-0,59**	-0,57**	-0,53**	-0,16
AN(m)		1	0,67**	0,86**	0,74**	-0,62**	0,67**	0,65**	0,58**	0,45**
IZ(m)			1	0,69**	0,65**	-0,64**	0,60**	0,72**	0,61**	0,43**
NO(m)				1	0,69**	-0,58**	0,62**	0,71**	0,64**	0,51**
IPO(m)					1	-0,22**	0,43**	0,52**	0,44**	0,73**
TP(o)						1	-0,67**	-0,75**	-0,62**	-0,16
AN(o)							1	0,71**	0,85**	0,75**
IZ(o)								1	0,75**	0,62**
NO(o)									1	0,80**
IPO(o)										1

*p < 0,05 **p < 0,01

Legenda:

TP – toplina-prihvatanje

AN – agresivnost-neprijateljstvo

IZ – indiferentnost-zanemarivanje

NO – nediferencirano odbijanje

(M)- percepcija majke

(O)- percepcija oca

IPO – indeks prihvatanja-odbijanja

T-testom smo ustanovili da nema statistički značajne razlike ($p > 0,05$) između djevojaka i mladića, ni za jednu varijablu prihvaćanja-odbijanja. Postoji uobičajena statistički značajna razlika između djevojaka i mladića, na način da su djevojke depresivnije i anksioznije od mladića. Budući da nepostojanje statistički značajnih razlika u percepciji roditeljskog prihvaćanja-odbijanja među spolovima ne mora nužno značiti i istovjetnost povezanosti među tim varijablama, izračunate su interkorelacije rezultata subskala/ukupnog rezultata percepcije roditeljskog prihvaćanja-odbijanja, zasebno za mladiće (tablica 3) i djevojke (tablica 4).

Interkorelacije subskala Upitnika o majci, kao i interkorelacije subskala Upitnika o ocu kod mladića kreću se od umjereno visokih ($r = 0,561$) do vrlo visokih ($r = 0,858$) (ne uzimajući u obzir smjer korelacije), i sve su statistički značajne ($p < 0,01$). Provjerili smo također stupanj slaganja u doživljaju prihvaćanja-odbijanja od strane majke i od strane oca. Iz tablice 4 vidimo da su koeficijenti korelacija između istovjetnih subskala percepcije majčina i očeva ponašanja na uzorku mladića statistički značajni ($p < 0,01$) i prilično visoki, a kreću se od $r = -0,527$ do $r = 0,800$. Povezanost ukupnih rezultata percepcije majčinog (IPOm) i očeva (IPOo) prihvaćanja-odbijanja je statistički značajna, te iznosi $r = 0,734$ ($p < 0,01$).

Interkorelacije subskala Upitnika o majčinu prihvaćanju-odbijanju, kao i interkorelacije subskala Upitnika o očevu prihvaćanju-odbijanju na uzorku ženskih ispitanika znatno su niže nego na uzorku mladića, a kreću se u rasponu od prilično niskih ($r = 0,236$) do vrlo visokih ($r = 0,783$), (ne uzimajući u obzir smjer korelacije), i sve su statistički značajne ($p < 0,01$) osim korelacije između subskale toplina-

Tablica 4. Korelacije između subskala/ukupnog rezultata percepcije majčina/očeva prihvaćanja-odbijanja za ženske ispitanike (N = 73)

	TP(m)	AN(m)	IZ(m)	NO(m)	IPO(m)	TP(o)	AN(o)	IZ(o)	NO(o)	IPO(o)
TP(m)	1	-0,28*	-0,36**	-0,26	0,24	0,57**	-0,15	-0,37**	-0,12	0,07
AN(m)		1	0,45**	0,64**	0,71**	-0,18	0,62**	0,51**	0,52**	0,58**
IZ(m)			1	0,67**	0,62**	-0,27	0,41**	0,72**	0,45**	0,48**
NO(m)				1	0,76**	-0,12	0,57**	0,54**	0,63**	0,64**
IPO(m)					1	0,12	0,57**	0,49**	0,58**	0,54**
TP(o)						1	-0,38**	-0,41**	-0,24	0,14
AN(o)							1	0,54**	0,78**	0,77**
IZ(o)								1	0,62**	0,63**
NO(o)									1	0,85**
IPO(o)										1

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Legenda:

TP – toplina-prihvaćanje

(M) – percepcija majke

AN – agresivnost-neprijateljstvo

(O) – percepcija oca

IZ – indiferentnost-zanemarivanje

NO – nediferencirano odbijanje

IPO – indeks prihvaćanja-odbijanja

Tablica 5. Korelacije između subskala/ukupnog rezultata percepcije majčina/očeva prihvaćanja-odbijanja i depresije i anksioznosti te korelacije između depresije i anksioznosti

	MLADIĆI		DJEVOJKE	
	Depresivnost	Anksioznost	Depresivnost	Anksioznost
TP(m)	-0,39**	-0,39**	-0,26*	-0,30**
AN(m)	0,32*	0,33**	0,38**	0,37**
IZ(m)	0,29*	0,27*	0,29**	0,39**
NO(m)	0,33**	0,36**	0,39**	0,27**
IPO(m)	0,52**	0,27*	0,29**	0,27*
TP(o)	0,33**	-0,27*	-0,34**	-0,35**
AN(o)	0,31*	0,36**	0,39**	0,25*
IZ(o)	0,24*	0,35**	0,34**	0,32**
NO(o)	0,46**	0,39**	0,41**	0,40**
IPO(o)	0,44**	0,35**	0,40**	0,20*
Depresivnost	1	0,43**	1	0,51**
Anksioznost	0,43**	1	0,51**	1

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Legenda:

TP – toplina-prihvaćanje

(M) – percepcija majke

AN – agresivnost-neprijateljstvo

(O) – percepcija oca

IZ – indiferentnost-zanemarivanje

NO – nediferencirano odbijanje

IPO – indeks prihvaćanja-odbijanja

prihvaćanje i subskale nediferencirano-odbijanje za oba upitnika (Upitnik o majci; $r = -0,262$; $p > 0,01$), (Upitnik o ocu; $r = -0,236$; $p > 0,01$). Kod ženskih ispitanika koeficijenti korelacija između istovjetnih subskala percepcije majčina i očeva ponašanja znatno su niži nego na uzorku mladića i kreću se od $r = -0,118$ do $r = 0,715$, te kao što vidimo iz tablice 5 nisu sve statistički značajne. Indiferencija-zanemarivanje majke i indiferencija-zanemarivanje oca je najviše povezana ($r = 0,715$; $p < 0,01$). Povezanost ukupnih rezultata percepcije majčina (IPOm) i očeva (IPOo) prihvaćanja-odbijanja za djevojke iznosi 0,538 ($p < 0,01$). Prema Rohnerovoj teoriji roditeljsko prihvaćanje-odbijanje ima utjecaj na psihičko zdravlje djeteta, te se smatra da uvelike utječe na razvoj depresije i anksioznosti kod djece. Kako bismo to provjerili na našem uzorku ispitanika, izračunali smo korelacije između percepcije majčinog/očevog prihvaćanja-odbijanja i depresije i anksioznosti (tablica 6)

Iz tablice 6 vidimo da su koeficijenti korelacija između depresivnosti i anksioznosti na uzorku djevojaka ($r = 0,513$; $p < 0,01$) kao i na uzorku mladića ($r = 0,430$; $p < 0,01$) prilično visoki i statistički značajni. Na temelju rezultata prikazanih u tablici 6 također vidimo da je percepcija majčina i očeva prihvaćanja-odbijanja statistički značajno povezana s depresivnošću i anksioznošću dječaka i djevojaka. Utvrđena je statistički značajna povezanost percepcije majčine topline-prihvaćanja s depresijom i anksioznošću na uzorku djevojaka i mladića, kao i između percepcije očeve topline-prihvaćanja s depresijom i anksioznošću na uzorku djevojaka i dječaka.

Tablica 6. Rezultati regresijske analize sa subskalama roditeljskog prihvaćanja-odbijanja kao prediktorima i depresivnosti i anksioznosti kao kriterija za ženske ispitanike (N = 73)

	Depresivnost			Anksioznost		
	β	t	p(t)	β	t	p(t)
Toplina-prihvaćanje (m)	-0,04	-1,07	p > 0,05	-0,23	-1,73	p > 0,05
Agresivnost-neprijateljstvo (m)	0,23	1,80	p > 0,05	0,26	2,03	p < 0,05
Indiferencija-zanemarivanje (m)	0,11	0,88	p > 0,05	0,34	2,69	p < 0,05
Nediferencirano odbijanje (m)	0,31	2,44	p < 0,05	0,14	1,07	p > 0,05
Toplina-prihvaćanje (o)	-0,24	-0,32	p > 0,05	-0,28	-2,09	p < 0,05
Agresivnost-neprijateljstvo (o)	0,27	2,09	p < 0,05	0,11	0,79	p > 0,05
Indiferencija-zanemarivanje (o)	0,24	1,87	p > 0,05	0,20	1,56	p > 0,05
Nediferencirano odbijanje (o)	0,32	2,58	p < 0,05	0,29	1,43	p < 0,05
Regresijski model:	R = 0,742 R ² = 0,595 R ² kor = 0,472 F = 8,490 ; p < 0,05			R = 0,639 R ² = 0,469 R ² kor = 0,345 F = 8,104 ; p < 0,05		

Naši rezultati upućuju na postojanje statistički značajne povezanosti između percipirane majčine i očeve agresivnosti-neprijateljstva s depresivnosti i anksioznosti kod mladića i djevojaka, te također dobiveni rezultati pokazuju da su koeficijenti povezanosti percepcije majčina/očeva zanemarivanja s depresijom i anksioznošću na našem uzorku mladića i djevojaka statistički značajni. Koeficijenti povezanosti majčina/očeva nediferenciranog odbijanja s depresivnosti i anksioznosti na oba uzorka statistički su značajni.

U daljnjem postupku nastojali smo utvrditi koji su aspekti percepcije roditeljskog ponašanja najviše povezani s depresivnošću i anksioznošću kod mladića i djevojaka. U tu svrhu koristili smo regresijsku analizu.

Testiranje značajnosti koeficijenta multiple determinacije (F = 8,49 p < 0,05) pokazalo je da se skup prediktora, pokazao statistički značajnim u objašnjenju kriterija anksioznosti.

Na osnovi seta prediktora objašnjeno je 47,2% (R² = 0,595) ukupne varijance kriterija depresivnosti. Prediktor nediferencirano odbijanje oca $\beta = 0,323$ (p < 0,05) najviše pridonosi objašnjenju kriterija depresivnosti. Također kao značajan prediktor pokazala se varijabla nediferencirano odbijanje majke ($\beta = 0,311$; p < 0,05), te varijabla agresivnost-neprijateljstvo oca, ($\beta = 0,274$; p < 0,05). Rezultati su pokazali da su prediktori indiferencija-zanemarivanje majke ($\beta = 0,342$; p < 0,05), nediferencirano odbijanje oca ($\beta = 0,288$; p < 0,05), toplina-prihvaćanje oca ($\beta = -0,278$; p < 0,05) i agresivnost-neprijateljstvo majke ($\beta = 0,257$; p < 0,05) značajni prediktori iskazane anksioznosti na uzorku djevojaka. Nadalje, vidimo da je set prediktora statistički značajno pridonio objašnjenju kriterija anksioznosti (F = 8,104, p < 0,05). Na osnovi seta prediktora objašnjeno je 44,6% (R² = 0,446) ukupne varijance kriterija.

Tablica 7. Rezultati regresijske analize sa subskalama roditeljskog prihvaćanja-odbijanja kao prediktorima i depresivnosti i anksioznosti kao kriterija za muške ispitanike (N = 50)

	Depresivnost			Anksioznost		
	β	t	p(t)	β	t	p(t)
Toplina-prihvaćanje (m)	-0,36	2,43	p < 0,05	-0,32	-2,42	p < 0,05
Agresivnost-neprijateljstvo (m)	0,22	1,49	p > 0,05	0,24	1,6	p > 0,05
Indiferencija-zanemarivanje (m)	0,22	1,46	p > 0,05	0,17	1,14	p > 0,05
Nediferencirano odbijanje (m)	0,22	1,47	p > 0,05	0,27	1,82	p > 0,05
Toplina-prihvaćanje (o)	0,15	0,98	p > 0,05	-0,23	-1,46	p > 0,05
Agresivnost-neprijateljstvo (o)	0,19	1,25	p > 0,05	0,28	1,89	p > 0,05
Indiferencija-zanemarivanje (o)	0,11	0,73	p > 0,05	0,30	2,02	p > 0,05
Nediferencirano odbijanje (o)	0,37	2,65	p < 0,05	0,36	1,57	p < 0,05
Regresijski model:	R = 0,504 R ² = 0,254 R ² kor = 0,222 F = 8,005 ; p < 0,05			R = 0,386 R ² = 0,149 R ² kor = 0,113 F = 4,122 ; p < 0,05		

Testiranje značajnosti koeficijenta multiple determinacije (F = 8,005 p < 0,05) pokazalo je da se skup prediktora, pokazao statistički značajnim u objašnjenju kriterija depresivnosti. Na osnovi seta prediktora objašnjeno je 25,4% (R² = 0,254) ukupne varijance kriterija depresivnosti. Rezultati su pokazali da su prediktori nediferencirano odbijanje oca (β = 0,369; p < 0,05) i toplina prihvaćanje majke (β = -0,363; p < 0,05) jedini značajni prediktori iskazane depresivnosti. Regresijskom analizom dobili smo da je nediferencirano odbijanje oca najznačajni prediktor za anksioznost dječaka (β = -0,361; p < 0,05), te se također kao značajan prediktor pokazala varijabla toplina prihvaćanje majke (β = -0,319; p < 0,05), dok ostale varijable ne pridonose značajno objašnjenju varijance kriterija. Nadalje, vidimo da je set prediktora statistički značajno pridonio objašnjenju kriterija anksioznosti (F = 4,112, p < 0,05). Na osnovi seta prediktora objašnjeno je 14,9 % (R² = 0,149) ukupne varijance kriterija.

RASPRAVA

Dobivena statistički značajna razlika (tablica 2) u depresivnosti i anksioznosti između mladića i djevojaka, u skladu je s dosadašnjim istraživanjima. Općenito, djevojke izvještavaju o porastu simptoma depresivnosti tijekom rane adolescencije, dok u tom razdoblju broj simptoma u mladića ili naraste vrlo malo ili ostaje stabilan (npr. Mezzich i Mezzich, 1979; Reynolds i Coats, 1985). Istraživanje Walsh i sur. (2004) pokazuje da tijekom djetinjstva djevojčice izvještavaju o većem broju anksioznih simptoma za razliku od dječaka, te da se te spolne razlike još više povećavaju tijekom razdoblja adolescencije.

Dobivene relativno visoke korelacije (tablica 3, tablica 4) između subskala roditeljskog ponašanja također su očekivane, te ih možemo objasniti time da roditelji

koji su topliji prema svojoj djeci ujedno su i manje agresivni prema njima i manje ih zanemaruju od roditelja koji su manje topli, što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima koja pokazuju da emocionalno topli roditelji prihvaćaju svoju djecu, pružaju im podršku, razumijevanje, pažnju i brigu (Franz, McClelland i Weinberger, 1991). Za dobivene statistički značajne koeficijente korelacija između depresivnosti i anksioznosti nalazimo potvrdu i u pregledu 21 istraživanja provedenog na općoj populaciji, utvrđeno je da je 11-69% mladih osoba s anksioznim poremećajem imalo i komorbidni depresivni poremećaj, dok je 15-75% mladih osoba s depresivnim poremećajem imalo i komorbidni anksiozni poremećaj (Angold, Costello i Erkanli, 1999). Na temelju dobivenih korelacija između subskala/ukupnog rezultata percepcije majčina/očeva prihvaćanja-odbijanja i depresije i anksioznosti (tablica 5) i kod dječaka i kod djevojčica možemo zaključiti da što je veće prihvaćanje od oca i majke u djetinjstvu, to su ispitanici manje depresivni i anksiozni. Ovakvi rezultati u skladu su sa istraživanjem Carra (1999) koje pokazuje da se faktori obitelji u razvoju depresivnosti u djece i adolescenata pojavljuju i kao predisponirajući faktori i izvori ranjivosti djeteta, ali i kao održavajući i zaštitni faktori. Istraživanja pokazuju da djevojčice kojima njihove majke ne pružaju razumijevanje i utjehu koja se podrazumijeva u odnosu s majkom, imaju više anksioznih simptoma od dječaka, jer oni na odbacivanje od strane majke reagiraju agresijom, a djevojčice zabrinutošću, unutar-njim nemirom i anksioznošću (Youniss i Smollar, 1985). Na temelju naših rezultata također možemo zaključiti da percepcija ponašanja očeva u djetinjstvu više utječe na kasniju depresivnost djevojaka od percepcije ponašanja majki. Ovakav rezultat potvrđuju i rezultati istraživanja Vulić-Prtorić (2002) koje pokazuje da je značajan prediktor depresivnosti kod djevojčica percepcija odbacivanja od strane oca. Nadalje, naši rezultati pokazuju (tablica 5) da percepcija ponašanja očeva u djetinjstvu više utječe na kasniju anksioznost dječaka od percepcije ponašanja majki, što je u skladu s istraživanjem Vulić-Prtorić (2002), koje pokazuje da je na uzorku dječaka značajan prediktor anksioznosti odbacivanje od strane oca. Prilikom interpretacije ovih rezultata moramo u obzir uzeti i razlike u načinu na koji sinovi i kćeri gledaju na oca i majku. Odnos između sinova i očeva je asimetričan. Oni mogu diskutirati o objektivnim i praktičnim sadržajima, zajednički se baviti nekim aktivnostima, ali taj odnos je više distanciran od odnosa s majkom i u većoj mjeri sadrži poštovanje. Sinovi očekuju od majki da se brinu za njih, da s njima pričaju o vlastitim problemima i doživljajima, ali ne i da postavljaju pravila i traže poslušnost (Youniss i Smollar, 1985). Na temelju naših rezultata vidimo da je prihvaćanje-odbijanje od strane majke i oca u većoj mjeri povezano sa simptomima depresivnosti nego anksioznosti, što je u skladu s istraživanjem Vulić-Prtorić, (2002), koje pokazuje da su se sve ispitivane dimenzije kvalitete obiteljskih odnosa pokazale značajnije povezane i boljim prediktorima depresivnosti nego anksioznosti. Dosadašnja istraživanja navode da roditeljska toplina, podrška i ljubav imaju pozitivan utjecaj na emocionalnu i socijalnu stabilnost i zrelost djeteta, dok s druge strane ravnodušnost, grubost i emocionalna hladnoća pridonose različitim problemima i poteškoćama kod djece, te su

rizični faktori za razvoj psihopatologije u djetinjstvu i adolescenciji (Vulić-Prtorić, 2002). Naši rezultati potvrđuju upravo navedeno budući da na temelju korelacija prikazanih u tablici 6, vidimo da na temelju majčine i očeve topline-prihvatanja možemo predvidjeti depresivnost i anksioznost mladića i djevojaka. Nadalje, naši rezultati (tablica 5) su u skladu s istraživanjem Carra (1999), koje pokazuje da kritizirajući i kažnjavajući roditelji koji su više usmjereni na neuspjehe nego uspjehe, mogu pridonijeti djetetovoj vulnerabilnosti za depresiju. Nadalje, dobiveni rezultati pokazuju da su koeficijenti povezanosti percepcije majčina/očeva zanemarivanja s depresijom i anksioznošću na našem uzorku djevojaka i mladića prilično niski, ali značajni (tablica 5). Dobiveni rezultati pokazuju da na temelju percepcije očeva nediferenciranog odbijanja možemo najbolje predvidjeti depresivnost i anksioznost mladića i djevojaka. Adolescenti koji svoje roditelje, posebno očeve ne doživljavaju kao odbijajuće bit će manje depresivni i anksiozni od onih koji se osjećaju odbačeno i nevoljeno, posebno od strane oca. Dobiveni rezultati (tablica 6) pokazuju da postoji više značajnih prediktora iskazane anksioznosti na uzorku djevojaka, s obzirom na to da su ranija istraživanja pokazala da djevojčice pokazuju veću fiziološku osjetljivost i imaju više somatskih simptoma anksioznosti od dječaka (Vulić-Prtorić i Macuka, 2000). Važnost dimenzije odbacivanja od strane oca koja se pokazala dominantnim prediktorom depresivnosti mladića i djevojaka, kao i anksioznosti mladića, rezultat je koji je neočekivan, te ujedno otvara nove perspektive u proučavanju utjecaja obitelji na razvoj psihopatoloških pojava kod adolescenata. Rezultati istraživanja Bezinovića i Smojver-Ažić (2000) pokazuju da je negativan odnos s ocem presudan za iskazivanje agresije kod mladića, bez obzira na činjenicu je li odnos s majkom kvalitetan ili nije, također neprijateljstvo i odbacivanje od strane oca povezani su s depresivnošću i drugim internaliziranim problemima kod djece, posebno dječaka (McGee, Wolfe i Wilson, 1997).

ZAKLJUČAK

Zaključno može se reći: Premda nema statistički značajne razlike u ukupnoj percepciji roditeljskog prihvatanja-odbijanja u funkciji spola, postoji različita struktura povezanosti pojedinih faceta prihvatanja-odbijanja kod djevojaka i mladića s depresivnošću i anksioznošću. Dakako, i u ovom se istraživanju jasno pokazalo koliko je percepcija roditeljskog stila odgoja značajna za prilagodbu adolescenata te se pokazalo da je potrebno raditi na razvoju kvalitetnih instrumenata za operacionalizaciju različitih aspekata percepcije odnosa adolescenata s njihovim roditeljima.

LITERATURA

Angold, A., Costello, E.J., Erkanli, A. (1999). Comorbidity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40, 57-87.

- Bezinović, P., Smojver-Ažić, S. (2000). Negativan odnos roditelja i agresivnost adolescenta: Značenje spola roditelja i spola djeteta. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 36, 87-98.
- Birmaher, B., Ryan, N.D., Williamson, D.E., Brent, D.A., Kaufman, J. (1996). Childhood and adolescent depression: a review of the past 10 years. Part II. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35, 1575-1583.
- Carr, A. (1999). *The Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology*. London: Routledge.
- Franz, C.E., McClelland, D., Weinberger, J. (1991). Childhood Antecedents of Conventional Social Accomplishments in Midlife Adults: A 36-Year Prospective Study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 586-595.
- Grannum, D., Rohner, R.P. (2008.). Report of the relationship between parenting styles and negative psychological adjustment in Barbadian school children. Technical report submitted to the U.N. Children's Fund, Eastern Caribbean Office, Barbados.
- Lacković-Grgin, K. (2000). *Stres u djece i adolescenata*. Jastrebarsko. Naklada Slap.
- Lewinsohn, P.M., Gotlib, I.H., Lewinsohn, M. (1998). Gender differences in anxiety disorders and anxiety symptoms in adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 107, 109-117.
- McGee, R.A., Wolfe D.A., Wilson, S.K. (1997). Multiple maltreatments experiences and adolescent behavior problems: adolescents' perspectives. *Developmental Psychopathology*, 9, 131-49.
- Mezzich A.C., Mezzich, J.E. (1979). Symptomatology of depression in adolescence. *Journal of Personality Assessment*, 43, 267-275.
- Nolen-Hoeksema S., Girgus, J.S., Seligman, M.E.P. (1992). Predictors and consequences of childhood depressive symptoms. A 5-year Longitudinal Study. *Journal of Abnormal Psychology*, 101, 405-422.
- Parke, R.D., Collmer, C. (1975). Child abuse: An interdisciplinary analysis. In E.M. Hetherington (Ed.), *Review of child development research*, Vol. 5. Chicago: University of Chicago Press.
- Radloff, L.S. (1977.). The CES-D Scale: A self-report depression scale for research in the general population. *Applied Psychological Measurement*, 1, 385-401.
- Reynolds, W.M., Coats, K.I. (1985). A comparison of cognitive-behavioral therapy and relaxation training for the treatment of depression in adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 653-660.
- Rohner, R.P., Rohner, E.C. (Eds.). (1980). Worldwide tests of parental acceptance-rejection theory {Special Issue}. *Behavior Science Research*, 15.
- Rohner P.R. (1984). *Handbook for the study of Parental Acceptance and Rejection, Measurement of Parental acceptance-Rejection and its Social – Emotional Consequences*. The University of Connecticut.
- Vulić-Prtorić, A., Macuka, I. (2000). Anksioznost i depresivnost: fenomenologija komorbidnosti. *Suvremena psihologija*, 7, 45-64.
- Vulić-Prtorić, A. (2001). Suočavanje sa stresom i depresivnost u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 4, 25-39.
- Vulić-Prtorić, A. (2002). Strahovi u djetinjstvu i adolescenciji. *Suvremena psihologija*, 5, 271-293.

- Walsh, T., Stewart, S.H., McLaughlin, E. (2004). Gender differences in Childhood Anxiety Sensitivity Index (CASI) dimensions. *Journal of Anxiety Disorders*, 18, 695-706.
- Youniss J., Smollar J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers and friends*. Chicago: University of Chicago Press.

PERCEPTION OF PARENTAL ACCEPTANCE-REJECTION AND ADJUSTMENT IN HIGH SCHOOL AGED ADOLESCENTS

Summary

The aim of this research was to examine the connection between perceptions of parental acceptance-rejection in childhood with depression and anxiety of high school adolescents as important indicators of their adjustment. Gender differences were also examined as possible moderator variables. We conducted research on 123 high school adolescents; the sample included three high schools in Jastrebarsko. Participants, along with providing some general information, filled in a questionnaire of parental acceptance-rejection, a depression questionnaire and an anxiety questionnaire. The results show that groups of male and female respondents do not differ significantly in their average results on mother's perception subscales and father's acceptance-rejection as well as the overall acceptance-rejection of the mother and father. However, we established a statistically significant difference in the stated level of depression and anxiety with regard to sex. The results show that the boys had the highest association between subscales undifferentiated rejecting father and depression and anxiety. Girls showed the highest association between subscales undifferentiated rejecting father and depression. Also, a maximum correlation between indifferent neglect of mother and anxiety was found for girls. The implications of this study for school professionals are that it would be important for them to know more about the relationships between students and their parents and, as a possible result of that, about the emotional difficulties which could influence students' functioning in school.

Key words: perception of parental acceptance-rejection, adjustment, depression, anxiety